

TÂY BẮC

mối lạ và đặc sắc

■ TRANG HIỀN - BẢO NGỌC

Những nét đẹp của cảnh quan thiên nhiên hoang sơ và sự đặc sắc của văn hóa dân tộc Mường đã được các nhà khoa học của Chương trình Tây Bắc kết hợp hài hòa và khai thác để xây dựng mô hình du lịch sinh thái Ngọc Sơn - Ngổ Luông. Bạn hãy bắt đầu hành trình đầu xuân mới cùng chúng tôi tham quan các loại hình du lịch và tham gia các lễ hội độc đáo cùng với người dân nơi đây.

Vùng Tây Bắc đang sở hữu tiềm năng du lịch to lớn và giữ vị trí quan trọng trong bản đồ du lịch của cả nước. Hai tiếng Tây Bắc gọi cho ta tới hình ảnh những ruộng bậc thang mùa lúa chín như những lớp sóng vàng chất chồng nhau lên đến đỉnh trời; những lễ hội đầu xuân rộn ràng, dập diu từng đôi trai gái; những món ăn truyền thống mang đậm hương vị, sắc màu núi rừng.

Nhìn nhận được vai trò của du lịch trong phát triển kinh tế vùng Tây Bắc, từ năm 2013 đến nay, Chương trình Khoa học và công nghệ phục vụ phát triển bền vững vùng Tây Bắc (gọi tắt là Chương trình Tây Bắc) đã tích cực triển khai các nhiệm vụ khoa học và công nghệ nghiên cứu phát triển du lịch của vùng, trong đó có phát triển du lịch sinh thái. Sau hơn một năm triển khai, nhóm nghiên cứu thực hiện đề tài “Nghiên cứu xây dựng mô hình phát triển du lịch sinh thái theo hướng phát triển bền vững vùng Tây Bắc” của Chương trình Tây Bắc đã xây dựng mô hình du lịch sinh thái Ngọc Sơn - Ngổ Luông tại xã Tự Do, huyện Lạc Sơn, tỉnh Hòa Bình. Mô hình là sự kết hợp hài hòa giữa cảnh quan thiên nhiên hoang sơ của khu bảo tồn thiên nhiên Ngọc

Sơn - Ngổ Luông (khu vực trung tâm của khu sinh cảnh Pù Luông - Cúc Phương) với nét văn hóa dân tộc độc đáo của các ngôi làng truyền thống người dân tộc Mường. Mô hình triển khai nhiều loại hình du lịch dựa trên kết hợp khám phá thiên nhiên đi đôi với bảo vệ môi trường; khám phá văn hóa truyền thống thông qua trải nghiệm cuộc sống với người dân địa phương, trong đó đặc biệt nhấn mạnh đến vai trò của cộng đồng dân tộc đối với phát triển du lịch sinh thái.

Theo chân những người thực hiện đề tài, chúng tôi đã có mặt tại xã Tự Do, huyện Lạc Sơn, tỉnh Hòa Bình để khám phá mô hình du lịch sinh thái tại đây.

Khu bảo tồn thiên nhiên Ngọc Sơn - Ngổ Luông có diện tích rừng rộng hơn 19,000 ha, thuộc địa bàn 6 xã vùng cao của huyện Tân Lạc và Lạc Sơn của tỉnh Hòa Bình. Hệ thống rừng của khu bảo tồn rừng Ngọc Sơn Ngổ Luông là mắt xích rất quan trọng trong tổ hợp bảo tồn thiên nhiên trải dài từ vườn quốc gia Cúc Phương đến tận biên giới Việt - Lào. Theo số liệu điều tra đa dạng sinh học của các nhà đa dạng sinh thái, khu bảo tồn này có kiểu thảm thực vật đặc trưng trên núi đá vôi với các thực vật rất phong phú

và đa dạng với hơn 667 loài thực vật trong đó bao gồm nhiều loài thực vật quý hiếm ghi trong sách đỏ của Việt Nam và của thế giới và nhiều loài đặc hữu. Do sự hiểm trở của địa hình núi đá vôi nên các loài động, thực vật có nguy cơ tuyệt chủng cần được bảo tồn đều được tìm thấy ở môi trường này. Khu bảo tồn Ngọc Sơn - Ngổ Luông được giới khoa học sinh thái đánh giá là khu vực tồn tại những cảnh quan thiên nhiên nguyên sơ nhất của Việt Nam, nơi cung cấp nguồn gen quý giá cho công tác nghiên cứu khoa học. Những nét đẹp hoang sơ của thiên nhiên nơi đây vẫn được duy trì chính là nhờ công sức giữ rừng của người dân sinh sống trong khu bảo tồn.

Nhận thức được tiềm năng giá trị thiên nhiên trong khai thác phát triển du lịch sinh thái, nhóm các nhà khoa học thực hiện đề tài đã đề xuất phương án phối hợp với người dân nhằm khai thác kiến thức bản địa của người dân về thiên nhiên nơi đây để xây dựng mô hình du lịch sinh thái và người dân sẽ tham gia trong vai trò dẫn khách tham quan trong rừng. Nhiều người dân tham gia ban tự quản rừng nên rất có ý thức trong việc bảo vệ môi trường và thiên nhiên.

Trong hành trình du lịch thiên nhiên khám phá rừng của chúng tôi, anh dẫn đường niềm nở chia sẻ: "Từ trước tới nay, người dân vẫn sống dựa vào rừng rất nhiều, ngày trước chúng tôi còn chặt cây rừng làm nhà, bán lấy tiền, chưa bao giờ nghĩ đến việc tham gia ban tự quản rừng hay kiếm tiền từ du lịch. Từ nhỏ đã vào rừng kiếm củi nên mình biết nhiều thú trong rừng, thông thạo đường rừng nên dẫn khách du lịch không khó lắm. Những cây, con trong rừng mình biết chỉ cho khách, khách rất thích thú".

Anh dẫn đường chia sẻ thêm "Trước khi dẫn đoàn khách nào vào rừng, mình đều phải nhắc mọi người không vứt rác trong rừng. Vào rừng nhìn thấy rác mình buồn lắm. Mình hay bảo mọi người là trong rừng mà có rác thì mất đi vẻ tự nhiên của nó. Mình không nhớ nhiều kiến thức mà các cán bộ đã hướng dẫn về bảo vệ môi trường, nghĩ gì nói thế nhưng khách đều hiểu và vui vẻ lắm".

Thông qua giáo dục tình yêu môi trường và thiên nhiên, mỗi người sẽ có hiểu biết về những tác động tiêu cực của du lịch tới môi trường, đồng thời tự nâng cao ý thức trách nhiệm của mình trong việc bảo vệ môi trường, bảo vệ nguồn tài nguyên thiên nhiên hữu hạn. Chắc chắn khi được tận mắt chiêm ngưỡng vẻ đẹp tự nhiên, hoang sơ của núi rừng ai cũng muốn đắm chìm và nâng niu nét đẹp ấy. Trong suốt hành trình, bạn sẽ cảm thấy

Khách du lịch lưu trú tại nhà sàn

Tập huấn kinh doanh lưu trú cho người dân

chưa bao giờ thiên nhiên lại trở lên gần gũi đến thế.

Tiếp tục hành trình, tiến sâu vào vùng lõi của khu bảo tồn, đây là nơi có những khu rừng nguyên sinh vẫn còn giữ được sự đa dạng của hệ sinh thái, bạn có thể cảm nhận được sự hoang dã của thiên nhiên, tận hưởng không khí trong lành và chiêm ngưỡng bước tranh thiên nhiên hài hòa, rộng lớn giữa đất trời mà đá núi và cây cối đã phối hợp màu sắc tạo lên. Len lỏi dưới tán rừng nguyên sinh, bạn sẽ thấy được bức tranh cuộc sống của các loài thực vật đua nhau vươn lên hướng sáng, tạo thành những tầng, tán rừng.

Hiện nay mô hình Ngọc Sơn - Ngổ Luông đang khai thác tuyến đi bộ Mường Khụ, tuyến đường được lấy tên của một trong những cộng đồng người Mường cổ sinh sống nơi đây. Đây là một phần của dự án "Bảo tồn rừng và phát triển du lịch sinh thái dựa vào cộng đồng" được thành lập năm 2009 - 2010, trải dài trên địa phận ba tỉnh Hòa Bình, Ninh Bình, Thanh Hóa với chiều dài 60 km, có điểm đầu và kết thúc tại Ban quản lý Khu bảo tồn - Trung tâm Bống. Tuyến đi bộ Mường Khụ được hi vọng là phương sách hữu hiệu nhằm giữ nguyên hệ sinh thái để làm nguồn sinh kế cho người dân, bảo vệ môi trường và bảo tồn văn hóa. Trên hành trình khám phá khu bảo tồn thiên nhiên Ngọc Sơn - Ngổ Luông và Vườn quốc gia Cúc Phương, bạn sẽ có cơ hội đi vào những cánh rừng nguyên sinh, rừng tái sinh của vùng nhiệt đới tưởng như chưa từng có ai đặt chân tới, càng đi sâu vào hành trình sự vô hạn của thiên nhiên càng khiến bạn cảm thấy nhỏ bé, cảm giác chinh phục sẽ chuyển dần sang hòa nhập vào cuộc sống tự nhiên. Hành trình đi bộ trải qua nhiều địa hình sẽ mang đến cho bạn nhiều trải nghiệm, đôi lúc mạo hiểm trèo qua những vách núi đá, băng băng qua những con suối

nhỏ, hay thong dong đi bộ giữa cánh đồng lúa. Khi chiều xuống, những mái nhà sàn lẩn khuất màu khói xanh của người dân tộc Mường sẽ là điểm dừng chân cho bạn nghỉ ngơi và tận hưởng cuộc sống của người dân, ăn những món ăn đậm đà bản sắc được thiết đãi bởi những chủ nhà nông hậu, mến khách. Kết thúc hành trình bạn sẽ nhận thấy điều đạt được không chỉ là khám phá thiên nhiên, khám phá văn hóa mà còn là khám phá chính bản thân.

Ngoài ra mô hình cũng xây dựng nhiều hoạt động hấp dẫn khác như đi mảng trên sông Buồi, đi xe đạp... để bạn có thể khám phá thiên nhiên theo nhiều cách khác nhau.

Bên cạnh việc khám phá thiên nhiên, thì khám phá văn hóa thông qua trải nghiệm loại hình du lịch "homestay" là một điều không thể bỏ qua khi đến nơi đây.

Khi lựa chọn loại hình này, bạn sẽ được ở tại các ngôi nhà sàn bằng gỗ truyền thống cùng với gia đình người Mường, được xem như một thành viên của gia đình, tham gia vào các sinh hoạt đời thường. Bạn phải "nhập gia tùy tục" và biết cách tôn trọng các quy tắc và sự riêng tư nhất định của gia chủ. Đây là cách hữu hiệu nhất giúp bạn cảm nhận được trọn vẹn nền văn hóa của dân tộc Mường qua cách họ sinh hoạt và lao động. Nhằm nâng cao chất lượng của các dịch vụ du lịch nơi đây, Chương trình Tây Bắc đã tổ chức các lớp tập huấn về dịch vụ nhà lưu trú tại gia cho các chủ nhà nghỉ cộng đồng. Thông qua các lớp tập huấn người dân được trang bị kiến thức, kỹ năng cần thiết góp phần nâng cao chất lượng dịch vụ.

Khi tham gia vào du lịch homestay ở Ngọc Sơn - Ngổ Luông, bạn sẽ cùng gia chủ nấu nướng các món ăn mang đậm màu sắc dân tộc vừa bổ dưỡng vừa có tác dụng ngăn ngừa, chữa bệnh như com lam, xôi ngũ sắc, măng chua

nấu thịt gà, lợn thui luộc, thịt lợn muối chua, chả cuốn lá buối,.... Được tận hưởng những món ăn do tự tay mình nấu với chủ nhà và thưởng thức chén rượu cần làm từ men lá nổi tiếng với sự tích nguồn gốc được làm từ đôi bàn tay khéo léo, trí thông minh và đức hạnh của người con gái Mường sẽ là trải nghiệm khó quên cho thực khách. Bạn cũng đừng quên đi tắm suối ở thác Mơ, thác Mu để tận hưởng cuộc sống như một người Mường thực thụ nhé.

Được sinh hoạt trong một cộng đồng có tới 99% người dân là người Mường với những nét văn hóa truyền thống đặc sắc gần như nguyên vẹn, bạn sẽ có một cái nhìn tổng thể về văn hóa của người Mường. Những vị chủ nhà mến khách sẽ không bao giờ quên giới thiệu cho bạn về kho tàng văn nghệ dân gian phong phú của dân tộc Mường với nhiều thể loại như: thơ dài, bài mo, truyện cổ, dân ca, ví dặm, tục ngữ qua bộ sử thi Đẻ đất đẻ nước, các làn điệu dân ca,... Nếu bạn tò mò về kiến trúc nhà sàn với nếp nhà sàn bốn mái, hay những nét độc đáo của trang phục hay phong tục, tập quán sinh hoạt của người dân thì cũng

sẽ được giải thích tỉ mỉ, mỗi nét riêng đó đều chứa đựng những câu chuyện, ý nghĩa thú vị chắc chắn bạn sẽ luôn muốn tìm hiểu.

Nhóm nghiên cứu của Chương trình đánh giá rất cao sự nguyên sơ của văn hóa dân tộc Mường nơi đây nên đã kiến nghị chính quyền địa phương và vận động người dân các biện pháp nhằm duy trì và bảo tồn các lễ hội và các hoạt động văn hóa về nông nghiệp như: hội xuống đồng, hội cầu mưa, hội đi săn, hội đánh cá, lễ rửa lá lúa, lễ com mới, lễ nạ ma, lễ cầu mát, lễ nhóm lửa, lễ hội chùa kè,...

Các nhà khoa học thuộc Chương trình Tây Bắc đã đào tạo, tập huấn cho người dân và các bên liên quan các kiến thức trong phát triển du lịch (xây dựng, vận hành và quản lý mô hình du lịch dựa vào cộng đồng,...). Đến nay, những sản phẩm quảng bá du lịch như tờ rơi, bản đồ, VCD/DVD giới thiệu và trang thông tin điện tử về du lịch sinh thái cộng đồng đã được ra đời, góp phần giới thiệu về du lịch sinh thái tại Ngõ Luông. Cùng với việc thực hiện quảng bá điểm đến du lịch tại các ấn phẩm và địa chỉ như The Guide,

PathFinder, nhóm nghiên cứu đã phối hợp với địa phương thực hiện các tour tham quan, khảo sát đến các thôn làng cho các đơn vị kinh doanh du lịch, các phóng viên để giới thiệu các sản phẩm và dịch vụ du lịch mới.

Bên cạnh đó, bạn sẽ được cùng tham gia loại hình du lịch nông nghiệp, trải nghiệm trồng lúa vào mùa lấy nước đổ ải, nắm bắt được kinh nghiệm dẫn nước truyền thống từ sông, suối để đưa nước vào các ruộng bậc thang ở trên cao bằng những cọn nước của người dân nơi đây. Bạn sẽ đi lội ruộng cấy lúa trong thời tiết lạnh cùng các mẹ người Mường, khi lưng đau, tay chân ê mỏi vì cấy lúa, bạn sẽ thấm thía công sức lao động để làm ra những hạt gạo, chia sẻ với ước mơ bình dị về mùa màng bội thu của người nông dân. Còn gì tuyệt hơn khi có thêm cơ hội trải nghiệm làm nông dân trong mùa gặt, chắc chắn bạn sẽ phải bỏ nhiều công sức hơn nhưng niềm vui hân hoan khi ôm những luống lúa nặng tay, gánh những quang lúa nặng vai trong không khí rộn ràng tiếng cười sẽ cho bạn niềm hạnh phúc như những người nông dân thực thụ.

Tại đây còn có các hoạt động tình nguyện cộng đồng chắc chắn bạn muốn tham gia như dạy tiếng anh cho trẻ em hoặc

chung tay xây các công trình nhỏ ở địa phương mà không phải nơi nào bạn đi qua cũng có thể lưu lại nhiều kỷ niệm và dấu ấn cho khách du lịch như khi đến với Ngọc Sơn - Ngổ Luông.

Quan điểm phát triển du lịch sinh thái dựa vào cộng đồng là một cách nhìn mới về phát triển du lịch, trên cơ sở khai thác các giá trị nhân văn và giá trị tự nhiên, cùng với đó là nâng cao năng lực quản lý của cán bộ địa phương và đời sống người dân bản địa; bảo tồn, phát triển các giá trị hệ sinh thái và giá trị văn hóa dân tộc. Để mô hình du lịch sinh thái Ngọc Sơn - Ngổ Luông phát triển bền vững trên cơ sở nguồn tài nguyên tự nhiên, nhân văn phong phú rất cần sự chung tay góp sức của các nhà khoa học, cộng đồng dân cư địa phương, sự ủng hộ của các cấp quản lý chủ quản và ý thức trách nhiệm của khách du lịch. ĐHQGHN tin tưởng rằng các kết quả nghiên cứu của Chương trình sẽ giúp phát triển bền vững du lịch của tỉnh Hòa Bình, góp phần mang lại sinh kế bền vững cho người dân nơi đây và mô hình sẽ được nhân rộng tại nhiều địa phương vùng Tây Bắc.